

TJELESNA AKTIVNOST I SPORT KROZ POVIJEST UMJETNOSTI: PRASTARI I STARI VIJEK

Nina Bilić¹

¹*Filozofski fakultet, Sveučilišta u Rijeci*

Sažetak

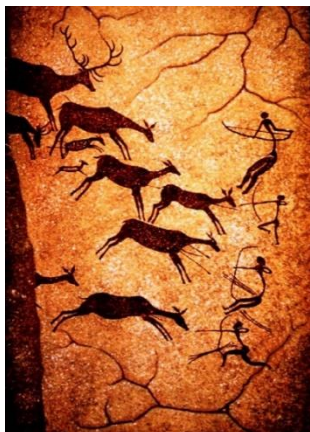
Tjelesna aktivnost sastavni je dio ljudskog života od početka čovječanstva. O tome svjedoče i brojna nalazišta špiljskih oslika u razdoblju prastarog vijeka u Španjolskoj, Francuskoj ali i diljem cijele Europe. Na tim mjestima možemo pronaći slike koje prikazuju prve aktivnosti nužne za preživljavanje- lov koji se ostvarivao kroz streljaštvo, trčanje, bacanje kamena i koplja... Nadalje, u periodu drevnih civilizacija, Egipćani se od fizičkih aktivnosti najviše bave plesom, gimnastikom, loptanjem ali i opuštenom tjelovježbom. Ti su prikazi vidljivi iz brojnih zidnih oslika koje se nalaze u egipatskim grobnicama i hramovima. Vrhunac prikazivanja sporta i sportaša dosiže se u periodu antike- starih Grka i Rimljana. Grci su umjetnosti pridonijeli sa kipovima sportaša Diskobola i Dorifora koji su izrađeni u mramoru, dok su Rimljani svoje fizičke aktivnosti više naznačivali kroz ostatke arhitekture iz njihovog perioda, budući da su od skulptura uglavnom kopirali grčke kipove, a kasnije prikazivali kraljeve i careve.

Cljučne riječi: *Umjetnost, sport, prastari vijek, stari vijek, Egipat, antika, Rim, Grčka*

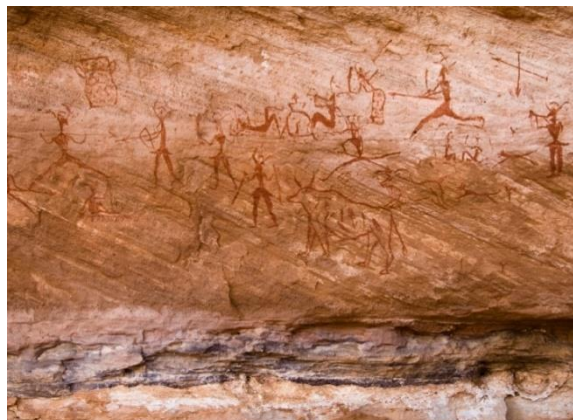
1. Tjelesna aktivnost u prastarom vijeku

Dokumentiranje fizičkih aktivnosti započelo je još u prastarom vijeku. To su uglavnom bile radnje koje su prvenstveno omogućavale opstanak čovječanstva. U to vrijeme naravno nisu shvaćene kao aktivnosti koje mi smatramo sportskim disciplinama, već instinktima za preživljavanje (Jajčević, 2010). Budući da su ljudi u razdoblju prastarog vijeka živjeli u pećinama koje su koristili kao skrovište od životinja i elementarnih nepogoda, tamo su ostavili prve tragove svoje umjetnosti. Uglavnom su to pećine na području Europe, od kojih su među najbitnijim nalazištima one u Francuskoj i Španjolskoj. Prvi slikovni prikazi sportskih aktivnosti u prastarom vijeku oslikani su u razdoblju paleolitika iako u tom razdoblju nad prikazima ljudskog lika dominiraju prikazi životinja, a ponajviše u mezolitiku i neolitiku. Jedan od najpoznatijih primjera špiljske umjetnosti koja prikazuje lov, tj. pretke ljudske vrste koji nose i bacaju koplje na životinje je pronađen u španjolskoj špilji Los Caballos između 10 000 i 9 000 godine prije Krista (Radan, 1981). Slika (1) prikazuje na desnoj strani raspoređene ljudske likove koji u rukama drže oružje i spremni su ubiti životinje koje se nalaze na lijevoj strani oslika. Ljudski likovi su ostvareni kao stilizirani, jednostavni likovi bez volumena, ali zajedno sa životinjama tvore kompoziciju. Nadalje, slični zidni oslici nalaze se u afričkoj špilji Tassili n'Ajjer u Alžiru. Ljudski likovi krajnje su stilizirani, plošni i tek toliko detaljni da se može prepoznati čovjek. Slike su slikane uglavnom ugljenom i zemljanim bojama, te pigmentom bobica i sličnoga. To su među najranijim slikovnim dokumentacijama sporta i fizičke aktivnosti na kojima se nalaze scene lova koje bismo mogli povezati s aktivnostima koje danas nazivamo streljaštvom i bacanjem koplja jer upravo to i prikazuju. Siluete ljudskih likova napadaju krda životinja kako bi se opskrbili hranom te njihovim krznom. Također, od ostalih aktivnosti koje su se kasnije razvile u sportske discipline, a bile su prisutne tijekom prastarog vijeka možemo navesti još i bacanje kamena i trčanje, koje su također primjenjivane u obrani od divljih životinja. Nekoliko desetljeća ili pak stoljeća kasnije, pojavile su se potrebe za novim

aktivnostima poput plivanja, jahanja i veslanja koje je bilo nužno nakon razvoja društva u malo kompleksniju zajednicu.

Slika 1, Los Caballos, Španjolska, 10 000-9000 g. pr.

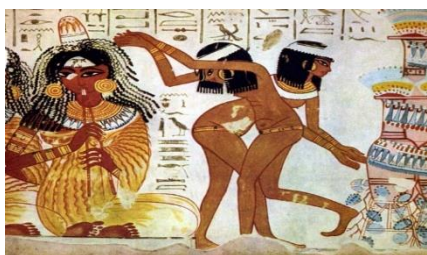
Slika 2, Tassili n'Ajjer, Alžir, 6000 g. pr. Kr.

2. Tjelesna aktivnost kroz stari vijek

Stari vijek trajao je čak od 3 500. godine prije Krista kada je otkriveno pismo, do 476. godine s kojom je palo Zapadno Rimsko Carstvo. Kroz gotovo 4 000 godina, umjetnost je dosegla jedan potpuno novi izraz i karakteristike. U ovome razdoblju nailazimo na oslike, skulpture i slične umjetnine koje predstavljaju vrhunac prikaza sportskih aktivnosti.

2.1. Drevni Egipat

Počeci Egipatske umjetnosti svoje korijene stvaraju u 4. tisućljeću prije Krista, a tisuću godina kasnije dobivaju stilske karakteristike po kojima je umjetnost Egipta prepoznatljiva i znatno značajna od drugih. Nadalje, što se tiče povezanosti umjetnosti i sporta u drevnoj egipatskoj civilizaciji, ona još uvijek ne odgovara današnjoj definiciji sportskih aktivnosti. No, Egipćani su svakako dobro poznavali tjelovježbu i njezinu važnost. Najprije, u sklopu različitih obreda

Slika 3, "Glazbenici i plesači iz drevnog Egipta", Neubum u Tebi, 1400-1350. g.

posvećenih bogovima, kao dio pogrebnog kulta, na svečanostima, pogrebima i dr. Činjenica je da je ples bio veoma bitna aktivnost Egipćana, ponajviše mladih Egipćanki. Također su vjerovali da se plesom može utjecati na žetvu, vremenske prilike i prirodne sile (Maja Juratovac, 2015). Ova je tjelesna aktivnost bila od

Slika 4, Egipćanska lopta, Egipat, period Rimskog Egipta

tolike važnosti da su Egipćani stvorili „plesno pismo“ u kojemu su se nalazile oznake koje su upućivale na određenu vrstu plesa. Dakle, postoji oznaka *ib'* ili *iba* koja označuje ritualni ples, često primjenjivan u Starom kraljevstvu, nadalje, *kšks* koji se izvodio u čast božici Hator, *trf* ili *tjeref* koji se izvodio u kružnim gibanjima na pogrebima te nekolicina drugih (Maja Juratovac, 2015). Zidne slike i reljefi koji prikazuju ples mogu se pronaći u egipatskim grobnicama, palačama i ostalim monumentalnim građevinama. Također je jako interesantno to što rijetki oslici prikazuju žene i muškarce kako plešu u isto vrijeme, te se zato smatra da su plesali

odvojeno u grupama ili sami. Ples bi bio praćen glazbom koju su glazbenici stvarali na lirama, harfama i gitarama (Plesni portal: Ples u Starom Egiptu). Na slici 3.- „Glazbenici i plesači iz drevnog Egipta“ pronađenoj u grobnici Nebuma u Tebi iz 1400.-1350. godine prije Krista prikazuje se šest Egipćanki od kojih dvije, oskudno odjevene izvode egipatski ritualni ples dok četiri preostale proizvode glazbu. Četiri djevojke odjevene su u isto ruho što upućuje na činjenicu da su glazbenici i plesači svoja umijeća izvodili u posebnim kostimima. Što se tiče stilskih karakteristika, likovi su plošni, bez volumena, imaju bademaste, pomalo kose oči, tipične egipatske frizure i crne kose, a četiri lika su naslikani en-face¹, što znači da i kada su okrenute iz profila oči su im prikazane sprijeda. Likovi se preklapaju i to nam daje privid postojanja prostornih planova.

Od ostalih aktivnosti, prakticirali su vježbe na svježem zraku, budući da im je cilj bio živjeti dulje od prosjeka koji je tada bio 40-ak godina. „Nastarije vježbe sastojale su se od dizanja ruku, savijanja tijela uzdignutih ruku, te snažnog širenja nogu s uzdignutim rukama. Postojao je i niz vježbi rastezanja i vježbe potezanja“ (Lucija Vujnović, 2021.). Nadalje, služili su se i loptama te je ta aktivnost bila iznimno popularna od dodavanja i hvatanja do žongliranja. Na nizu zidnih oslika možemo vidjeti scene loptanja Egipćana, a lopte kojima su se služili sačuvane su do današnjeg dana u Britanskom muzeju. Napravljene su od lana a često su bile izvana ukrašene ornamentima i bojama različitih pigmenata

2.2 Antička Grčka

Period antičke Grčke trajao je od 8. stoljeća prije Krista sve do kraja antičkog perioda. U tim stoljećima dolazi do vrhunca prikaza sporta kroz umjetnost. Fasciniranost starih Grka ljudskom anatomijom tijela, specifičnih položaja i važnost sporta u njihovom životu presudna je za povijest sporta općenito. U Staroj Grčkoj civilizaciji nastaju Olimpijske igre u čast bogu Zeusu, a naziv su dobile prema planini Olimp na kojoj su živjela i vladala grčka božanstva (Radan, 1981). Smatra se da su prve Olimpijske igre održane 776. godine prije Krista². Igre su se povezivale sa vjerom i mnogoboštvom i imale karakter svečanosti. Natjecalo se u jednoj disciplini- trčanju, a kasnije se proširilo na nekoliko: trčanja na jedan stadij, skoka udalj, bacanja koplja, bacanja diska, i hrvanja te danas broji 35 sportskih disciplina. Vrsta umjetnosti

Slika 5., „Diskobol“,
Miron, 450. g. pr.
Kr., Rim

u kojoj se realiziraju prikazi sporta su uglavnom skulpture. Kako su stoljeća odmicala, grčka se umjetnost razvila od statičnih prikaza kurosa i kora iz arhaičnog razdoblja do prikaza Mironova bacača diska tj. Diskobola u specifičnom i zahtjevnom položaju koji je iznimno težak za izradu (Europeana: Diskobolus). Skulptura mladog atleta u kontrapostu s položajem tijela u S-linijom. Tijelo mu je vitko i mišićavo, a preciznost i gipkost mišića najbolje je ostvarena u materijalu mramoru. Bacanje diska u to se doba ostvarila kao Olimpijska disciplina, a umjetnici su bili fascinirani pokretom, zahtjevnosti i izazovnošću kreiranja takvog položaja tijela.

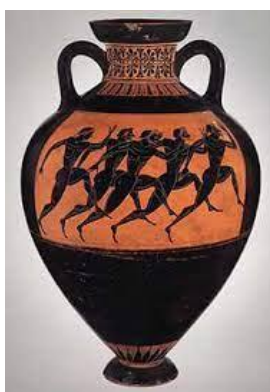
Slika 6., „Dorifor“,
Poliklet, 450. G. pr.
Kr., Napulj

Nadalje, još nekoliko se umjetnika iskušalo u prikazu

Olimpijske discipline i atletskog tijela mladića. Jedan od najvažnijih bio je Poliklet sa svojim vrhunskih djelom- Dorifor tj. kopljonosha iz 450. godine prije Krista. Dorifor je izvorno u desnoj ruci nosio koplje, na temelju čega možemo zaključiti da je i sam bio sportaš. On također prikazuje mladića vitkog tijela i definiranih mišića, koji se nalazi u položaju kontrapost-iskoraka.

¹ Definicija iz rječnika Merriam-Webster

² Hrvatska enciklopedija

Slika 7., Amfora od terakote, Euphiletos, 530. g. pr. Kr., Atena

Od umjetničkih predmeta iz razdoblja antičke Grčke koji su prikazivali sportske aktivnosti bile su i keramičke vaze. One su bile ili crnofiguralne ili crvenofiguralne ovisno o njihovom periodu nastanka. Crnofiguralne vaze imale su likove naslikane crnom bojom, a pozadinu crvenom, dok crvenofiguralne obrnuto. Primjer crnofiguralne vaze je Panatenejska amfora koja prikazuje gole trkače- prethodnici atletike (Suzana Dragović, 2017.). Detalji su na njihovim tijelima načinjeni od tankih linija boje iste kao pozadinske. Još jedan razlog zašto su stari Grci iznimno marili za fizičku spremu i snagu bila je pripadnost vojsci koja je bila jedna od jačih na području Europe u to doba. Kako bi podržala navedenu činjenicu, Lucija Vujnović (2022.) piše: „Krajem 6. stoljeća prije Krista Pitagora iz Krotona osnovao je školu u kojoj je dio nastave bio posvećen znanstvenom istraživanju i sustavnoj tjelovježbi koja je obuhvaćala redoviti trening, posebno trčanje i hrvanje, a velika je pažnja bila posvećena i prehrani.“

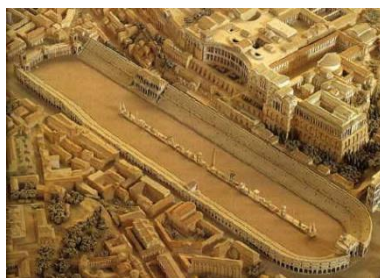
2.3. Antički Rim

Antički je Rim također je bio važan period što se tiče prikaza sporta kroz umjetnost. Iako je to ponajviše zbog činjenice da su Rimljani pronalazili umjetničku inspiraciju u umjetnosti Grka i stvaranjem kopija njihovih skulptura. Nadalje, Rimljani su primarno koristili sportske aktivnosti kako bi se fizički spremili za sudjelovanje u vojsci (Vujnović, 2022.). No, održavale su se i s ciljem zabavljanja šire publike, nedaleko od Rima su se odvijale Akcijske igre koje su utemeljene 31. godine prije Krista od strane cara Oktavijana Augusta (Vujnović, 2022.). Što se tiče aktivnosti koje su zabavljale publiku, gladijatorske su igre bile iznimne važnosti. Odvijale su se u javnim građevinama-amfiteatrima gdje bi se čovjek borio sa divljom, opasnom zvjeri sve dok jedan od njih ne bi ostao jedini živući na terenu. Bile su to žestoke borbe za koje je bitno bilo biti fizički snažan, spretan i dobar borilac. Amfiteatri su bile monumentalne eliptične građevine čije su se zidine otvarale arkadom stupova prema vanjštini i kaveom³ koja je okruživala centralno, kružno borilište. Jedan od primjera rimskih amfiteatara koji se nalazi u Hrvatskoj je Pulski amfiteatar, građen u prvom stoljeću. Još jedna vrsta javnih građevina sportske funkcije koja je nastala u periodu Rimskog Carstva bile su eliptični stadioni koji nam daju informacije o Rimskom narodu koji je uživao gledajući atletske aktivnosti. Građevina koja se nalazila u Rimu nosila je naziv Circus Maximus (slika 9), a služila je kao trkaća staza za atletičare i dvokolica, ali i za gladijatorske borbe. Nadalje, sportske aktivnosti se nisu prikazivale samo kroz odgovarajuću arhitekturu. Priloženi mozaik (slika 8) primjer je prikaza koji prikazuje borbu između leoparda i jednog Rimljanina. Može se uočiti oružje koje stanovnik Rima drži u ruci, nošnju i veliku odlučnost da nadvlada zvijer te uspijeva. Mozaik je pronađen u jednoj vili u Nenningu u Njemačkoj uz mnogo drugih mozaika koji su dio podne konstrukcije. Osim tjelesnih priprema za nasilne ekstremne aktivnosti, uživali su provodeći vrijeme igrajući se loptom, baš kao i Egipćani i Grci. Ženska djeca i odrasle žene nisu smjele sudjelovati u sportskim aktivnostima (Fife, 2012.)

Slika 8, mozaik u Nenningu, Njemačka, 1. st.

³ Gledalište u grčkim i rimskim teatrima i amfiteatrima

Slika 10., Circus Maximus, Rim,
50. G. pr. Kr.

3. Zaključak

Sportske aktivnosti se prikazuju od najranijih vremena čovječanstva i to prvenstveno kroz umjetnost. Stvaranje tragova o prvim tjelesnim aktivnostima te njihov razvitak tijekom povijesti vrlo je bitan za povijest sportova općenito, ali i puno informacija doprinosi o temi umjetnosti i različitih civilizacija. Budući da je tema sporta kroz povijest jako široka, ovaj rad donio je prikaz umjetničkog dokumentiranja sportskih aktivnosti kroz period prastarog vijeka i jednih od najutjecajnijih civilizacija starog vijeka.

4. Literatura

1. Diplomski rad
Dragović, Suzana (2017.) Usporedba sportske opreme u antici i danas. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet Zagreb, Odsjek za arheologiju
2. Knjiga
Jajčević, Zdenko (2010.), Nakladnik Zagreb: Odjel za izobrazbu trenera Društvenog veleučilišta u Zagrebu: Kineziološki fakultet Sveučilišta, str. 62.- 96.
3. Diplomski rad
Juratovac, Maja (2015.). Religijske i duhovne dimenzije plesa u starom Egiptu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti, Katedra za staru povijest, str. 20.-32,
4. Web
Kenney Mencher (2016.), Musicians and Dancers from the Tomb of Nebamun 1400 BCE - 1350 BCE Thebes, Egypt Dynasty 18. dostupno na URL adresi: <http://www.kenneymencher.com/2016/12/musicians-and-dancers-from-tomb-of.html>, datum pristupa (8.6.2022.)
5. Knjiga
Radan, Živko (1981.) Pregled historija tjelesnog vježbanja i sporta. Zagreb: Školska knjiga, str. 58-89.
6. Diplomski rad
Vujnović, Lucija (2021.). Popularizacija sporta. Split: University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet; str. 5.-14.